

24 februari 1915

De Duitse gouverneur-generaal in België heeft een verordening uitgevaardigd, volgens welke voortaan ondernemingen van oorlogvoerenden in België onder dwangbeheer kunnen worden gesteld.

De ondersteuning van de Belgische bevolking.

Londen, 23 februari. Hedenavond is de brief bekend gemaakt, die Grey gisteren geschreven heeft aan Hoover, de voorzitter van de Amerikaanse commissie tot ondersteuning van België, naar aanleiding van het verzoek van de commissie, dat de Engelse regering haar een maandelijkse tegemoetkoming in haar uitgaven, die tussen 400.000 en 500.000 pond maandelijks bedragen, en geheel en al voor liefdadige doeleinden dienen, zou toestaan.

Uit de brief blijkt, dat de Engelse regering een subsidie heeft beloofd, onder voorwaarde dat de Duitse regering alle opvoedingen van levensmiddelen en de heffing van alle belastingen zou staken, behalve die, welke zijn toegestaan bij de Conventie van Den Haag. Anders zou, wanneer de Engelse regering door bemiddeling van de commissie geld of voedsel verschaft aan de Belgische bevolking, het enig resultaat zijn, dat de voedingsmiddelen en andere voorraden, die reeds in België aanwezig zijn, in gelijke mate verminderen, zodat Groot-Brittannië in werkelijkheid de voeding en betaling van het Duitse leger zou vergemakkelijken.

Hoover is naar Berlijn gegaan en heeft de regering daar in kennis gesteld van het aanbod van de Engelse regering. De Duitse regering verklaarde alle opvoedingen van voedingsmiddelen ten oosten van Gent te willen staken, maar weigerde op te houden met de

heffing van geldelijke bijdragen en in het bijzonder van de 40 miljoen frank per maand.

Belgisch bankpapier.

De Bank van Frankrijk heeft het bericht van de *Matin* omtrent het niet inwisselen van Belgisch bankpapier (zie ons avondblad van gisteren) reeds tegengesproken. Zij heeft alleen het maximum bedrag, dat iedere Belgische vluchteling maandelijks kan inwisselen, vastgesteld op 600 F en zal nauwlettend toezicht houden, dat bij de inwisseling geen misbruiken plaats hebben.

25 februari 1915

Berlijn, 24 februari. Uit Luxemburg aan het *Berliner Tageblatt*:

De Duitse gouverneur-generaal in België heeft volgens hier ontvangen bericht bepaald dat belastingplichtige Belgen, die ernstig verhinderd zijn hun belastingopgave voor 1915 tijdig in te dienen, van ambtswege op de grondslag der belasting voor 1914 zullen worden aangeslagen.

Berlijn, 24 februari. Naar de *Vossische Zeitung* mededeelt, heeft de Belgische maatschappij *Vieille Montagne* in Angleur, die met de Luikse zinkindustrie in verbinding staat, haar productie in de laatste weken aanmerkelijk uitgebreid. De pogingen van Duitse zijde aangewend om de Belgische metaalindustrie weer op gang te helpen zijn niet zonder succes gebleven, want overal wordt het werk hervat.

26 februari 1915

Het verkeerswezen in België onder Duits bestuur.

De officiële Deutsche Verkehrszeitung van 19 dezer schrijft:

Het weer op gang brengen van het spoorweg- en scheepvaartverkeer in België ging aanvankelijk met grote moeilijkheden gepaard, omdat veel spoorwegwerken, bruggen en sluizen verwoest waren. Maar het Duitse bestuur heeft de moeilijkheden overwonnen. Voor het spoorwegnet werden drie districten gevormd, met als zetels der directies Brussel, Charleroi en Libramont. Een groot aantal spoorwegambtenaren van alle Duitse bondsstaten werden naar België gezonden. Begin januari kon bijna in het gehele gebied van het Belgische spoorwegnet het openbare verkeer in beperkte omvang worden hervat. Reeds van te voren was de scheepvaart weer op gang gekomen, in het bijzonder op de Maas, waar ongeveer 50 bruggen verwoest waren.

Voor de herleving van het postverkeer is door inrichting van postkantoren in meer dan 100 plaatsen een kern gevormd. Eerst waren het de grote steden en de door de veldpost uitgekozen plaatsen, waarin het Duitse postbestuur het bedrijf opende, daarna volgden de plaatsen, waarin het Duitse landsbestuur kantonnale overheden had aangesteld en eindelijk werden er nog plaatsen gekozen, die door hun nauwe economische betrekkingen met naburige grotere steden van belang waren. Thans zullen ook de kleinere plaatsen en het platteland met gebruikmaking van het Belgische postbodepersoneel in het postverkeer betrokken worden.

In een aantal kantonnale hoofdsteden zijn districtspostkantoren ingesteld en wel te Brussel, Antwerpen, Luik, Namen, Bergen, Charleroi, Verviers, Leuven en Hasselt. Zes andere kantons zullen eerlang volgen.

Het Belgische personeel had bijna algemeen geweigerd onder Duitse leiding de dienst bij de post- en telegraafkantoren te hervatten, zodat in de meeste plaatsen Duits postpersoneel in dienst gesteld moest worden of ook wel Duits hulppersoneel (werkloze kooplieden enz.). In dit opzicht is thans, door een circulaire van de directeur-generaal der Belgische posten Bouvé aan zijn personeel, een volledige ommekeer gekomen. Al legt deze circulaire aan het Belgische personeel ook geen dwang op, zo komt toch dienstweigering thans niet meer voor. Het personeel zal zijn vroegere bezoldiging behouden, in zoverre de inkomsten uit de postdienst de middelen daartoe opleveren. Het vervoer der poststukken is aanmerkelijk bespoedigd door nieuwe sneltreinen op de trajecten Tielt-Rijsel-Mézières, Brussel-Namen-Luxemburg en Rijsel-Brussel-Herbesthal.

De inkomsten uit de verkoop van postzegels is van 66.000 mark in oktober 1914 tot 127.000 mark in januari 1915 toegenomen.

Verder worden thans 25 telegraaf- en telefoonkantoren door Duits personeel bediend. Daarnaast zijn in België en in het aangrenzend gebied van het Generaal-Gouvernement thans rond de 153 kantoren, die door etappenpersoneel of door militaire bezettingen worden bediend, doch aan het Belgische telegraaf- en telefoonnet zijn aangesloten. Particulier telefoonverkeer bestaat voorlopig nog niet.

27 februari 1915

Uit België.

Luxemburg, 26 februari. Volgens de bladen heeft het Duitse militaire bestuur in de Borinage, Duits spoorwegmaterieel ter

beschikking gesteld van een daar gestichte coöperatieve maatschappij. De productie van steenkool zal misschien toenemen.

De correspondent te Rotterdam van de Daily News deelt bijzonderheden mee over de pogingen, die Duitsland in het werk stelt om zich grondstoffen en voedingsmiddelen van allerlei aard te verschaffen en die naar Duitsland door te krijgen. Een deel van die goederen moet – volgens deze correspondent, die beweert “uit volkomen betrouwbare bron” te putten – door Nederland worden vervoerd door middel van watertransport. Wij citeren:

“De Nederlandse regering staat niet langer toe dat (in België door de Duitsers) opgevorderde goederen worden doorgelaten. Doch om aan dit handelstransport een schijn van bonafide handel te geven, heeft de afdeling voor grondstoffen aan het departement van oorlog te Berlijn de volgende organisatie in het leven geroepen. Nadat goederen zijn geconfisqueerd te Gent, Antwerpen, Charleroi of Brussel komt iemand, die door die afdeling voor grondstoffen is gestuurd, bij de Belgische eigenaar en treft een regeling voor de aflevering der goederen. Daarna verklaart hij dat hij bereid is om over de prijs te onderhandelen. Indien de eigenaar er in toestemt de goederen te consigneren aan de door de man van de afdeling voor grondstoffen te noemen firma, wordt hem een betere prijs geboden; zo niet, dan worden de goederen weggehaald en wordt de prijs vastgesteld door de commissie in Berlijn. Firma’s, die worden genoemd om er de goederen aan te consigneren, bestaan er voor alle mogelijke soorten van opgevorderde waren. Voor tarwe en andere granen is er zo’n firma te Mannheim, voor leer bestemd Oorlogsleder Maatschappij, enz. Alle hebben zij de schijn van particuliere firma’s te zijn. In werkelijkheid echter zijn zij enkel een andere naam en een ander masker voor het departement van oorlog. Het kapitaal van die firma’s is door de regering verstrekt, en

van de winsten of verliezen wordt verantwoording gedaan aan de regering. Aan de Nederlandse grens wekken die goederen de indruk, geconsigneerd te zijn aan particuliere eigenaars; in werkelijkheid zijn het goederen, geconfisqueerd ten bate van het departement van oorlog te Berlijn.

Onder dit systeem is het – ook voor de Duitsers zelf – onmogelijk geworden, uit elkaar te houden, wat voor het leger bestemd is en wat voor de burgerlijke bevolking. De handelsmethoden der Duitsers in België, die een uitvloeisel zijn van hun organisatie, zijn een ontkenning van de aanspraken, die zij, door tussenkomst van hun diplomaten en vertegenwoordigers, in de Verenigde Staten doen gelden. Het is nutteloos te beweren dat er enig onderscheid gemaakt wordt.

Uit Luik wordt aan de Frankfurter Zeitung gemeld, dat tussen de Belgische brikettenfabrikanten onderhandelingen gevoerd worden over de oprichting van een brikettensyndicaat. Daardoor zou de fabricage van briketten in de Kempen weer worden hervat.

1 maart 1915

De economische toestand van België.

Brussel, 25 februari.

Het zal reeds herhaalde malen met bewondering zijn opgemerkt hoe de Belgen zich, reeds zeer korte tijd na de rampen, die zich in september en oktober van het vorige jaar over hun land uitstortten, van de geleden slagen trachtten te herstellen en met grote geestkracht allerlei maatregelen beraamden en ten uitvoer legden om aan de eerste noden het hoofd te bieden. Onder deze maatregelen nemen die genomen ter verzekering van oorlogsrisico

een belangrijke plaats in en verdienen daarom een nadere beschouwing.

Zoals bekend is, sluiten de nu geldige verzekeringspolissen brandschade, ten gevolge van oorlog op oproer opgelopen, uit; in het in deze oorlog zo veelvuldig voorkomende geval van bombardement laten zij de eigenaar de schade dus zelf dragen, hetgeen het gevoel van ongerustheid nog verhoogt.

Maar niet alleen de eigenaars, ook een andere categorie van personen voelde deze leemte in onze polissen; wij bedoelen de aannemers van bouwwerken. Zij vatten daarom het plan op een "commission pour la reprise du travail" te vormen en daardoor tegemoet te komen aan de werkloosheid van een groot aantal arbeiders. Immers de aannemer is aansprakelijk voor alle schade aan het aangenomen werk toegebracht, tot op de dag dat de eigenaar het schriftelijk aanvaardt. De meeste aannemers waren dus in de gegeven omstandigheden huiverig het werk te hervatten en eisten voor alles de mogelijkheid van zich tegen oorlogsrisico te verzekeren. Dit was het punt van uitgang van de nieuwe organisatie.

De Belgische verzekeringsmaatschappijen, waartoe de aannemers zich het eerst wendden, meenden ingevolge zekere wettelijke bepalingen niet bevoegd te zijn deze nieuwe overeenkomsten te sluiten, maar de Engelse maatschappijen verklaarden zich bereid, hetgeen echter afstuitte op het verzet der Duitse overheid, welke handel met de vijand had verboden. Tenslotte werd van de zaak een onderlinge verzekeringsmaatschappij gemaakt, welke in zoverre het oorspronkelijk plan uitbreidde, dat zij niet alleen bouwwerken, maar ook bestaande gebouwen en meubilair verzekert; aldus ontstond de Association mutuelle Bruxelloise contre les risques de

guerre, welke terstond op de geldelijke medewerking van de Nationale Bank en de Société Générale kon rekenen. Van welk belang deze maatschappij kan worden blijkt hieruit, dat de geregistreerde waarde der gebouwen en huizen te Brussel twee en een half miljard frank bedraagt.

Hoe de maatschappij werkt zal een voorbeeld toelichten. Iemand heeft een polis, waarbij zijn huis voor 100.000 frank verzekerd is; om voor deze som tegen oorlogsrisico verzekerd te zijn, betaalt hij 100 frank extra. Gebeurt er nu te Brussel niets, dan krijgt hij na de vrede 90 frank terug en heeft hij tien frank besteed om voor 100.000 frank zekerheid te hebben.

Het voorbeeld van Brussel is door Gent, Antwerpen, Namen, Charleroi en Bergen nagevolgd; in al deze plaatsen staat de nieuwe onderneming onder beheer van de voornaamste mannen op het gebied van handel, nijverheid en financiën, zeer zeker een belangrijke factor voor de levenskracht der nieuwe maatschappijen.

Onlangs heeft zich naast deze plaatselijke maatschappijen een Association mutuelle belge industrielle et commerciale contre les risques de guerre gevormd, welke haar arbeidsveld over geheel België uit zal strekken en daardoor ten goede zal komen aan vele fabrieken en andere nijverheidsondernemingen. Zij neemt geen verzekeringen beneden de 200.000 frank aan voor zover het Brussel en voorsteden betreft; elders is geen minimum vastgesteld. Anderzijds is de verzekeringssom onbegrensd; zij neemt de verzekering van miljoenen aan goederen onder eenzelfde dak geborgen op zich. Voorzitter dezer nieuwe maatschappij is de heer O. Lepreux, directeur der Nationale Bank, terwijl men in het bestuur o.a. de namen aantreft van de oud-minister van financiën Levie, de Brabander, directeur der Société Générale, Waroqué, Boël, Tardieu,

Peltzer en tal van andere voormannen uit financiële en industriële kringen.

Of deze ondernemingen de bijval zullen vinden, waarop zij aanspraak mogen maken, zal de tijd moeten leren, want de meeste bestaan nog te kort om daarover nu reeds een oordeel mogelijk te maken.

Men schrijft ons uit Brussel:

Bij besluit van 20 februari zijn het moratorium en de daarmee verband houdende voorschriften door de gouverneur-generaal tot 31 maart verlengd.

Wolff's bureau seint uit Luxemburg:

Het verkoopkantoor van de Belgische staalfabrieken heeft de prijzen van alle fabricaten met gemiddeld 20 procent verhoogd.

Opvordering van dekens in België.

Het Duitse gezantschap in Den Haag deelt het volgende mede:

Het hier bestaande comité ter verstrekking van dekens aan in België gebleven behoeftige huisgezinnen heeft in januari in de Nederlandse pers een oproeping openbaar gemaakt, die aantoont dat de bevolking van het platteland in België, vooral ten zuidoosten van de Maas, onder gebrek aan dekens lijdt. Dit gebrek is een gevolg van de opvordering van dekens voor militaire doeleinden, zodat in de boerenwoningen slechts een deken per gezin zou achtergelaten zijn. Men kan zich, zegt de oproeping, het lijden voorstellen waaraan ten gevolge daarvan de boeren in de winter zijn blootgesteld.

Het onderzoek dat vanwege de gouverneur-generaal te Brussel naar bedoelde opvoeding van dekens is ingesteld, heeft de volkomen ongegrondheid van de bovenvermelde bewering in de oproeping aan het licht gebracht.

Bovenmatige opvoedingen van dekens – met name opvoedingen in dier voege dat voor een gezin maar een deken overbleef, hebben niet plaats gehad. Daarentegen heeft men met alle bezwaren van belanghebbende gemeenten te dien aanzien rekening gehouden. Voor zover er voor het overige in de provincie Luxemburg ten gevolge van branden gebrek aan dekens ontstaan is, hebben de comités voor hulpverschaffing in de provincie en in het groothertogdom Luxemburg hierin voorzien.

2 maart 1915

Société Générale de Belgique.

In het verslag over 1914, waaruit reeds enkele cijfers zijn medegedeeld, zegt de directie van de Société Générale de Belgique, dat zij slechts is overgegaan tot de oprichting van een afdeling voor de biljettencirculatie om België voor een financiële en economische catastrofe te behoeden. De afdeling wordt afzonderlijk beheerd. De winst zal aan de Nationale Bank van België ten goede komen, die na de oorlog ook weer als circulatiebank zal optreden.

Uit het land van Luik.

Men meldt ons uit Maastricht:

In alle dorpen en stadjes in het land van Luik zijn door de Duitsers plakaten opgehangen, waarbij alle inwoners verwittigd worden dat zij, die enig vertrek vrij hebben, dit gratis moeten beschikbaar

stellen met vuur en licht voor eventueel te verwachten inkwartiering.

In Luik zouden 20.000 man komen, te Seraing 5000, te Wandre 1800.

Met de industrie gaat het zeer langzaam. In Herstal werkt alleen de fabriek van Pieper-Nessonvaux, waar in vreedstijd, behalve ijzeren en stalen snuisterijen, ook hulzen voor kogels enz. gemaakt werden.

Thans zijn er ongeveer 280 werklieden, voor het grootste gedeelte vrouwen, aan de arbeid en worden er alleen huishoudelijke voorwerpen vervaardigd. Vroeger onder directie van een Belg, is er thans een geboren Duitser aan het hoofd.

Een voorname oorzaak, dat de industrie niet in gang komt, is het gebrek aan machineolie, waarvan in ons land de uitvoer is verboden.

3 maart 1915

Het rapport van het steuncomité voor België schat de in België achtergebleven bevolking op 7 miljoen, van wie ongeveer 1,4 miljoen als volkomen zonder middelen moeten worden beschouwd. De gehele steunbeweging staat onder bescherming van de Amerikaanse en de Spaanse gezant in België en onder toezicht van het Duitse bestuur.

Er is in de eerste plaats voor de invoer van broodkoren zorg gedragen, daarnaast zijn peulvruchten, zout, spek en gecondenseerde melk in geringe hoeveelheden ingevoerd. Tot 3 februari bereikten de belangrijkste door het comité ingevoerde voorraden levensmiddelen de volgende bedragen: 746.000 kg

tarwe, 423.000 kg meel, 42.000 kg rijst, 98.000 kg maïs, 668.000 kg zout, 34.000 kg aardappelen, 30.000 kg bonen en 13.000 kg erwten.

Men meldt ons uit Antwerpen:

De diamantmarkt neemt weliswaar langzaam, maar toch op bevredigende wijze weer een grotere vlucht. In januari waren er 200 slijperijen in bedrijf, thans in het geheel 400. Het arbeidsloon bedraagt 20 F per week tegen vroeger 60 à 70 F.

De club in de Pelikaanstraat wordt met de dag drukker bezocht. Er gaan veel diamanten tegen goede prijzen naar Amerika en de landen van het drievoudig verbond. De zaken met de ententemogendheden zijn geheel gestaakt. De Engelse regering heeft de diamanten, die vele Antwerpse groothandelaren te Londen in safeloketten hadden, in beslag genomen en heeft de genaturaliseerde Belgische kooplieden, die oorspronkelijk van Duitse of Oostenrijkse nationaliteit waren, reeds sedert lang als onderdanen van vijandelijke staten behandeld.

Het verkeer tussen Duitsland en België.

Berlijn, 3 maart. De Vossische Zeitung meldt: De oudsten van de Berlijnse Koopmanschap vernemen officieel, dat voorlopig, bij wijze van proef stukgoederen en wagonladingen door voor het verkeer opengestelde gedeelten van België zonder bijzondere vergunning van en naar Duitsland gezonden kunnen worden, als ten minste de uitvoer van de goederen niet verboden is.

Berlijn, 3 maart. De Lokal-Anzeiger verneemt uit Brussel: Om billijkheidsredenen heeft de gouverneur-generaal van België verordend, dat de zware aanvullingsbelasting, welke aan de afwezige Belgen, die niet voor 1 maart teruggekeerd zijn, opgelegd

is, voor de twee Vlaanderens niet van toepassing zijn, daar Oost-Vlaanderen tot het etappengebied en West-Vlaanderen tot het operatiegebied behoort en de terugkeer van gevluchte Belgen in deze streken soms buitengewoon moeilijk, soms geheel onmogelijk is.

De buitenlandse pers verklaart die maatregel op tendentieuze wijze als ten doel hebbende, onderscheid tussen Vlamingen en Walen te zaaien. Dit is volkomen onjuist.

Het denkbeeld van een aanvullingsbelasting is het eerst door verschillende gemeentebesturen geopperd. De gouverneur-generaal nam het over en gaf het een algemeen geldende vorm.

Berlijn, 3 februari. De correspondent van de Lokal-Anzeiger te Brussel spreekt het bericht van Havas tegen, volgens hetwelk kardinaal Mercier pas verleden week verlof heeft gekregen, om Mechelen te verlaten.

Op goed gezag deelt de correspondent mee dat de gouverneur-generaal al in december de kardinaal de grootste vrijheid van beweging heeft toegestaan.

Bovendien heeft de kardinaal het eerst van alle burgers de nu ingevoerde zogenaamde algemene pas ontvangen, die de eigenaar ervan zonder verdere formaliteiten vergunt in heel het bezette gebied van België met spoor, auto en andere voertuigen te reizen.

4 maart 1915

Brieven naar België.

Het Utrechtsch Dagblad heeft aan het postkantoor te Utrecht het volgende vernomen.

Van dat gedeelte van België, hetwelk door de Duitsers is bezet, is alleen correspondentie toegelaten voor Brussel, Verviers, Luik en Antwerpen, met enige voorsteden en omliggende plaatsen, welke hieronder nog eens nader worden genoemd:

Brussel met de voorsteden en omliggende plaatsen Anderlecht, Oudergem, Bosvoorde, Kuregem, Etterbeek, Evere, Vorst, Ganshoren, Haren, Jette, Elsene, Koekelberg, Laken, Molenbeek, Sint Gillis, Sint Joost ten Node, Schaarbeek, Tervuren, Ukkel, Vilvoorde, Watermaal, Woluwe.

Verviers met Dison, Dolhain (Limburg), Ensival, Hensy, Hodimont, Pepinster, Stembert.

Luik met Angleur, Ans, Chênée, Flémalle, Grivegnée, Herstal, Hologne-aux-Pierres, Jemeppe (Maas), Jupille, Ougrée, Sclessin, Seraing, Tilleur, Val-Saint-Lambert, Wandre.

Antwerpen.

Correspondentie voor het overige deel van België, mede door de Duitsers bezet, is eigenlijk niet te verzenden. Wordt die ter verzending aangeboden, zo verzendt de Nederlandse postadministratie deze correspondentie naar Calais, waar ze voorlopig bewaard blijft.

Het verzenden van deze stukken heeft dus op het ogenblik geen zin.

Correspondentie voor het Belgische leger en het niet bezette deel van België wordt mede dagelijks over Calais verzonden en kan haar bestemming bereiken.

Onze Johannesburgse correspondent schrijft op 13 januari:

Zuid-Afrika is wel begaan met het lot van de Belgen. De bijeenkomsten, waarop de twee Belgische afgevaardigden van de Perre en Standaert over de oorlog in hun land spreken, hebben grote toeloop. De blanke bevolking hier telt 1.200.000 zielen en tot nu toe is door hen ten bate van het Belgische ondersteuningsfonds een bedrag verzameld van ruim 500.000 pond. Niet alleen bewijst dit bedrag de mildheid en het medelijden van de bevolking, maar tevens geeft het blijk van welvaart, niettegenstaande tijden van rebellie en oorlog.

5 maart 1915

Het Belgische moratorium.

Een correspondent schrijft ons uit Brussel, op 23 februari:

Onder de vele vraagstukken, waarvoor men zich in België geplaatst ziet, speelt dat van een mogelijke opheffing van het moratorium, waartoe de Duitse overheden naar het schijnt gaarne zouden willen overgaan, een belangrijke rol. Bijzondere aandacht is aan dit vraagstuk gewijd door de Brusselse Kamer van Koophandel en de voorzitter van dit lichaam, de heer van Elewyck, heeft hiervoor een doorwerkt rapport opgesteld, waaraan het volgende is ontleend.

Met de invoering van het moratorium verdwijnt de zekere grondslag, waarop alle handelstransacties gebaseerd moeten zijn, en zijn de bankers, bij de onmogelijkheid om hun geldvoorraden geregeld aan te vullen, verplicht hun kantoren voor het krediet te sluiten of slechts zeer spaarzaam geopend te houden. Met het verdwijnen van het krediet verdwijnt tegelijkertijd alle termijnhandel en worden zaken nog slechts à contant gedaan, en dat nog wel op een ogenblik, waarop de onzekerheid der

vervoermiddelen en het gebrek aan specie alle zakendoen moeilijk en gevaarlijk maken.

In België is de gang van zaken als volgt geweest. De handel heeft zijn portefeuille willen verzilveren, waardoor de wisselportefeuille van de Nationale Bank overmatig vergroot is, en inleggers hebben hun deposito's opgevraagd; wissels en bankbiljetten werden in massa ter verzilvering aangeboden. Het was dan ook hoog tijd, dat de regering tussenbeide trad en een moratorium en gedwongen koers afkondigde om te beletten, dat de bronnen van het krediet zouden opdrogen.

Deze maatregelen, genomen op het ogenblik dat vreemde troepen België binnenrukten, hebben de banken vergund aan hen, die wissels wilden disconteren of geld opnemen, een zekere marge te laten, welke vooral op het oog had de behoeften van de volksvoeding, de betaling van salarissen en lonen en de aankopen van aan de nijverheid nodige grondstoffen.

De bankportefeuille, toegenomen door het grote aanbod van wissels in juli 1914, bestaat nog in zijn geheel, terwijl anderzijds de portefeuilles van particulieren vol zijn van handelspapier, dat voorlopig niet te verzilveren valt. Enige dagen na de instelling van het moratorium bedroeg de binnenlandse portefeuille van de Nationale Bank, die op 30 juli 716 miljoen frank groot was, 939 miljoen, hetgeen een vermeerdering van 340 miljoen frank betekent tegenover de overeenkomstige cijfers van 1913.

Men kan op tenminste dezelfde som de niet-gedisconteerde portefeuille van de banken en particulieren begroten, zodat een bedrag van ongeveer 2 miljard frank aan vervallen handelspapier betaalbaar zou worden, indien het moratorium werd opgeheven.

Volgens de gemiddelde cijfers van 1913 zou het aantal onbetaalde wissels 2 ½ miljard bedragen, te verdelen in 317.500 geaccepteerde wissels tot een gezamenlijk bedrag van 100 miljoen frank en 2.182.500 niet geaccepteerde wissels en promessen tot een bedrag en 900 miljoen frank. Indien, bij opheffing van het moratorium, deze geweldige bedragen plotseling kwamen te vervallen, zouden zij het krediet, dat voor een normale herleving der zaken zo nodig is, vermoorden.

Buitendien zouden handel en nijverheid de middelen niet kunnen vinden om aan deze verplichtingen het hoofd te bieden, zolang de handelsbetrekkingen hun normale loop niet hebben hernomen. Zolang het verkeer van personen en goederen niet hersteld en het bankbedrijf niet hervat is, zolang de veiligheid van dit verkeer nog onzeker is, zal hervatting van het zakenleven onmogelijk zijn; alle handel en productie zullen precair blijven. Hoe zou men zich dan onder zulke omstandigheden krediet kunnen verschaffen om op de vervalldag te kunnen betalen? Immers credit en debet worden door de banken geregeld, door middel van disconto en incassering.

De posterijen, welke zoals men weet, zich in België met incassering bezig houden, spelen ook hier een belangrijke rol, maar voorzien in de tegenwoordige tijden alleen, en dan nog slechts zeer behoeftig, in het brievenvervoer. Daardoor kunnen de banken niet op normale wijze met elkaar corresponderen, daar ook het gewone verkeer zeer moeilijk, zo niet onmogelijk is, en onderworpen aan het tijdverlies, dat strenge en kostbare formaliteiten met zich brengen, terwijl anderzijds elke veiligheid, zo nodig voor het vervoer van geld en fondsen, ontbreekt. Men kan er dan ook niet over denken een geregeld zakenleven te willen hebben voordat spoorweg, post, telegraaf en telefoon niet meer bedreigd worden door de onverwachte eisen van nieuwe krijgsverrichtingen.

Ook voor de verhoudingen met het buitenland gelden dezelfde bezwaren en nog wel in hogere mate, want behalve het gebrek aan geregeld verkeer vormen hier de verschillende bepalingen, welke handel met en betaling aan vijandelijke landen verbieden, onoverkomelijke hinderpalen voor de herleving van een normaal zakenleven.

Er is nog in het bijzonder één bedrijf, dat met zeer grote kapitalen werkt en dat door een opheffing van het moratorium vóór het herstel der Belgische regering geruïneerd zou worden, namelijk dat der aannemers van openbare werken, die grote sommen in hun materiaal hebben gestoken en reusachtige vorderingen op de Belgische staat bezitten.

Hervatting van hun werkzaamheden zal eerst enkele maanden na de oorlog kunnen plaats vinden, wanneer alles weer op zijn verhaal zal zijn gekomen; en deze hervatting zal eerst langzaam, in overleg met de regering kunnen geschieden, aangezien deze personen grote sommen bij de staat als borgstelling plegen te storten en de staatsmachine slechts met geringe spoed rekeningen afsluit. De aannemers komen daardoor in een bijzondere positie tegenover hun schuldeisers te staan, welke op hun beurt aan hun leveranciers dezelfde moeilijkheden veroorzaken, als die, waaronder zij zelf hebben te lijden. Zodoende verspreidt de geldverlegenheid zich door het gehele land en maakt zij voor de aannemers van openbare werken de oplossing van het moratoriumvraagstuk hoogst moeilijk.

En dan de handelaars, die van hun contanten en goederen, die in gewone tijden dienden ter regeling van hun schulden, hebben geleefd, hoe zullen die aan hun tijdens het moratorium opgelopen verplichtingen voldoen? Daarvoor zijn verschillende voorwaarden nodig, en wel in de eerste plaats het staken van de vijandelikheden

en het herstel van een geregelde regering in België, die de behoeften en gebruiken en het karakter van het land kent.

Welke oplossing zal de regering, zodra zij hersteld is, aan het vraagstuk der opheffing van het moratorium geven? Dit is de vraag, die de Brusselse Kamer van Koophandel beantwoordt in een studie, waarvan wij in een volgend artikel een overzicht zullen geven.

Een gesprek met generaal von Bissing.

Een oorlogscorrespondent van het Berliner Tageblatt heeft te Brussel een gesprek gehad met generaal von Bissing, de Duitse gouverneur-generaal in België.

Hij verdedigde zijn besluit, om de Belgische vluchtelingen, die op een bepaalde tijd niet in België terug zijn, een tienvoudige belasting op te leggen. Een groot deel van de Belgen zelf, zegde hij, is ook van mening dat er iets moet gebeuren en de Belgen, die hun vaderland hebben verlaten, iets moeten doen om het land door de nood van het ogenblik heen te helpen. Het plan van de belastingsverhoging is niet van het Duitse bestuur uitgegaan. De belasting zal bepaaldelijk de bemiddelden treffen.

De gouverneur erkende, dat de nood groot is, vooral bij de middenstand. Vele oud-ambtenaren bv. die nu geen pensioen trekken, zijn er erg aan toe. Hij betreurt dat zeer, maar kan het niet verhelpen. De Geneefse conventie verplicht de Duitsers niet, het pensioen uit te betalen.

Van de houding der bevolking had de generaal geen verontrustende indruk. Hij moet wel veel bestrijden en hier en daar is het nodig krachtig in te grijpen. "Ik heb de Belgen grote kinderen genoemd, die kleine dwaasheden niet willen laten", zegde hij. "In de laatste

tijd zijn zij plotseling met alle mogelijke kentekenen in de Amerikaanse kleuren gaan lopen. De Amerikaanse gezant heeft in het belang van de waardigheid der Amerikaanse vlag op de nodige maatregelen tegen die betoging aangedrongen. Het doet mij leed, als het bericht van dergelijke kinderachtigheden in Duitsland doordringt en de mensen zich daar opwinden en vinden, dat zoiets met alle gestrengheid onderdrukt moet worden. Mijn mening is, zolang het dergelijke dwaasheden betreft, kan men de mensen kalm deze luchtklep voor de ergernis en de vijandschap, die ieder in zich voelt, laten. Zou het bij ons anders zijn?"

De gouverneur schreef die betoging voor Amerika toe aan de Amerikaanse nota aan Duitsland, "die menige merkwaardige zinnen bevatte". Maar hij waardeerde ook de dankbaarheid, die de Belgen voor de Amerikanen voelen, voor het brood dat zij hun verschaffen.

De gouverneur sprak ook van verschillende maatregelen die hij, het belang van Duitsland en van het Duitse leger niet uit het oog verliezende, ten bate van de Belgen heeft genomen. Zo is hij tegen de prostitutie in België opgetreden, en heeft in samenwerking met het Belgische Rode Kruis het een en ander voor de volkswelvaart gedaan. De gouverneur vond het vreemd, dat het Belgische Rode Kruis in vreedstijd niets doet, maar zich alleen voor de oorlog inricht. Volgens hem was er ter bestrijding van de tuberculose, de sterfte onder zuigelingen en voor gebrekkigen niets gedaan. Hij heeft nu het Belgische Rode Kruis ook de zorg voor de gebrekkigen opgedragen. Hij had daarmee ook politieke oogmerken bekend hij. Hij wil in aanraking komen met kringen, die misschien invloed op het volk kunnen uitoefenen, opdat het zou leren inzien wat de Duitsers, die zij alleen barbaren hebben leren noemen, in hun hart zijn en wat zij voor het volk doen. Daar weet men niets van.

Verder brengt de gouverneur iets van de Duitse sociale maatregelen in België over. Hij is begonnen met de arbeid van vrouwen en kinderen aan de mijnen, in fabrieken en bij de arbeid thuis te beperken. Hij kon zich daarbij aansluiten bij Belgische wetsontwerpen. Geen daarvan is echter nog wet geworden.

Met een enkel woord sprak de generaal ook van de financiële maatregelen. Aangezien de goudvoorraad en het spaarbankgeld naar Engeland waren overgebracht, moest er een noodbank worden opgericht. Die werkt voorlopig goed volgens de gouverneur. Het moratorium moet echter nog blijven. Het zal eerst opgeheven worden als er zekerheid is dat er geen mensen door ten gronde zullen worden gericht.

Een aantal handelszaken van Belgen, Fransen en Engelsen zijn in Duitse handen genomen om te beletten, dat er iets verkeerd gebeurt. Het is in zekere zin een tegenmaatregel, en het streven was, vooral op Engels geld en Engels bezit beslag te leggen. Het is maar al te bekend, vervolgde de generaal, dat men in Engeland de handelsboeken van Duitse firma's, waaruit de balans moest worden opgemaakt, eenvoudig heeft vernietigd. Dientengevolge is het onmogelijk, zulke banken en zaken in Engeland en zijn koloniën weer op te vatten.

Duitsers en Oostenrijkers, die bij het begin van de oorlog uit België zijn gevlucht, zijn nog slechts in geringe getallen teruggekeerd. Wij kunnen hen allen toelaten, zegde generaal von Bissing, als er enige zekerheid is, dat zij kunnen leven. Om hun eisen van schadevergoeding te beoordelen is er een scheidsgerecht in gesteld, waarin ook Belgische rechters zitten.

Ik zorg er ook voor, zegde de generaal verder, dat de Belgische gijzelaars, die bij de bezetting van Belgische steden naar Duitsland zijn gevoerd, naar hun land teruggebracht worden. Vooral wil hij de onderwijzers in het land terug hebben. Overeenkomstig de Belgische voorschriften wordt er op de scholen les gegeven in het Duits. Te Brussel en Antwerpen zijn de Duitse scholen weer geopend. De directeur van de Brusselse school is landweerman. Hij heeft nu verlof en doet in uniform dienst op school.

De schouwburgen in Brussel moesten nog gesloten blijven. Een paar aanbiedingen van Duitse gezelschappen zijn geweigerd, maar als bv. Max Reinhardt nu in Brussel of Antwerpen het Duitse theater wilde laten spelen, zou het in overweging genomen kunnen worden. Met alle middelen wordt getracht om voor de bevolking de Duitse geest wat meer begrijpelijk te maken. Of dat zou lukken wist de generaal niet.

6 maart 1915

Verzending van gedrukte stukken, enz. naar enkele plaatsen in België.

De directeur-generaal der posterijen en telegrafie maakt bekend, dat, met ingang van 6 dezer, naar de plaatsen in het door Duitsland bezette gedeelte van België, genoemd in de Staatscourant n° 36 van 12 februari, onder dezelfde voorwaarden en bepalingen als waaronder daarheen thans verzending van brieven en briefkaarten plaats vindt, gewone of aangetekende gedrukte stukken, monsters en akten en geschreven bescheiden kunnen worden verzonden.

Kranten zijn hieronder niet begrepen.

De hiervoor bedoelde plaatsen zijn:

Brussel met de voorsteden en omliggende plaatsen Anderlecht, Oudergem, Bosvoorde, Kuregem, Etterbeek, Evere, Vorst, Ganshoren, Haren, Jette, Elsene, Koekelberg, Laken, Molenbeek, Sint Gillis, Sint Joost ten Node, Schaarbeek, Tervuren, Ukkel, Vilvoorde, Watermaal, Woluwe.

Verviers met Dison, Dolhain (Limburg), Ensival, Hensy, Hodimont, Pepinster, Stembert.

Luik met Angleur, Ans, Chénée, Flémalle, Grivegnée, Herstal, Hologne-aux-Pierres, Jemeppe (Maas), Jupille, Ougrée, Sclessin, Seraing, Tilleur, Val-Saint-Lambert, Wandre.

Antwerpen.

Belgische staatsschuld.

Met betrekking tot de rentedienst van de Belgische Staatsschuld verneemt de Frankfurter Zeitung nog uit Luxemburg, dat de firma Rotschild te Parijs alle coupons verzilvert onder aftrek van een belasting van 5 procent ten bate van de Franse regering, terwijl de Bank van Engeland de coupons van de Belgische sterlinglening van 300 miljoen uitbetaalt onder aftrek van de inkomstenbelasting.

Alle te Parijs en te Londen geplaatste Belgische schatkistwissels zijn voor 6 tot 12 maanden verlengd. De coupons van de stukken op naam worden niet betaald, aangezien het schuldboek te Brussel is gegeven en België zelf deze coupons niet betaalt. De banken disconteren echter al sedert november 1914 vervallen rentecoupons met een disconto van 3 à 4 procent.

9 maart 1915

Naar de Echo Belge uit Havre verneemt, is er een koninklijk besluit afgekomen, waarbij alle mannelijke ongehuwde Belgen, en zij die na 15 november zijn gehuwd in de ouderdom van 18 tot en met 25 jaar – zij die geboren zijn tussen 1 januari 1890 en 31 december 1896 – in het niet-bezette gedeelte van West-Vlaanderen, Frankrijk en Engeland onder de wapens worden geroepen, behoudens de gewone uitzonderingen. Het besluit zal in werking treden op de dag der afkondiging in het Belgisch Staatsblad. De maatregelen tot uitvoering van het koninklijk besluit moeten op zijn laatst op 15 april e.k. zijn geëindigd.

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 6 februari.

Weer een afkondiging op rozerood papier: de tedere kleur, door het Generaal Gouvernement voor haar belangrijkste mededelingen uitgekozen. Deze is inderdaad van grote trefkracht: de blokkade van Engeland wordt erin gedecreteerd.

Ik ben in geen negen dagen op straat geweest. De geruststellende toestand van mijn zieke laat mij dit eerste, vlugge wandelingetje toe, en ik ben nog geen vijf minuten op straat, of ik sta in het groepje belangstellenden – altijd, op dezelfde plaats, op hetzelfde uur dezelfde – die het officiële proza staan te keuren. Zij lezen met nauwkeurige aandacht; van hun indrukken laten zij echter niets blijken. Want wij hebben onze gelaatspieten alle reflexbeweging afgeleerd. Wij kunnen alles zien en horen met de onvermurwbaarheid van ... laat ons zeggen: Thomasso de Torquemada, groot-inquisiteur. Althans, wij doen ons best.

Ditmaal kost het ons weinig moeite. Die blokkade, immers, kan ons vrij onverschillig laten. Een onmiddellijk, een klaarblijkelijk belang

ziet de Belg er voor hemzelf niet in. Ik sprak, wel te verstaan, van een doorsnee Belg, de Belg van gemiddelde ontwikkeling op zijn Belgisch, met beperkte gezichtseinder, en die, materialistisch bijziend, van nature, door de omstandigheden welke hem van het overige der wereld zo goed als geheel afzonderen, nog kortzichtiger en, gevolg daarvan, eigenzuchtiger is geworden. Die Belg leest weinig bladen, en leest nooit de bladen die hem onpartijdig kunnen inlichten. In het plaatselijke krantje, dat hij wel leest, wil hij doorgaans niets zien dan de communiqués van de bondgenoten. Hun voordelen ziet hij door een vergrootglas; Duitse berichten worden niet dan door het grootste einde van de toneelkijker beschouwd, als er, wel te verstaan, maar enig geloof aan gehecht wordt. Tweede schifting: wat op het oostelijke oorlogsterrein gebeurt staat natuurlijk achter bij wat in het westen aan de gang is. Het vertrouwen van de doorsnee Belg in het Russische weerstandsvermogen en doorzettingskracht is onverstoortbaar, onverdelgbaar, zodat men ze maar laat begaan, en alle Duitse beweringen doorgaans ongelezen laat (tenzij men een herbergstrategie is, wat verplichtingen meebrengt). Duitse overwinningen in het oosten worden dus met onverschilligheid bejegend. Het minste stapje voorwaarts van Belgische soldaten op Belgisch grondgebied neemt echter de afmetingen aan van een zeer grote overwinning. Hoe zou het anders kunnen? O, wij weten wel wat een eventuele terugtocht van de Duitsers ons nog kan kosten! Maar wij zijn nu eenmaal het vrijste volk van de wereld geweest, tot voor enkele maanden nog, en dat voelden zelfs bekrompen doorsnee Belgen, en dat beseffen zij meer dan ooit. Vaderlandsliefde? Zij hebben ze eigenlijk nooit anders gekend dan als een ronkend woord met een geheimzinnige inhoud, waarin men hun had geleerd te geloven. Maar, gehecht aan een welzijn, dat uit hun dierbare onafhankelijkheid voortspoot, weten zij nu, dat men

alleen nog in een halve provincie van het voormalige grondgebied het gevoel van die onafhankelijkheid ten volle mag beleven, is het dan ook onder de regen der houwitsers; zij weten dat een handvol Belgen ze verdedigen met een moed, die de tegenstander verستelt en met bewondering slaat; en met de hoop, die ze zich waarlijk geen moeite moeten geven om te behouden, huist in hen een betrouwen, dat te groter wordt bij elke doorgesneden prikkeldraad, bij elke stap door de modder, en zelfs bij elke poging van de vijand om vooruit te komen, daar zij er de rotsvaste onversaagdheid, de onoverwinnelijke taatheid der eigen verdedigers in zien.

Zo staren zij zich blind op het enige stukje vaderland, dat nog aan de Belgen behoort, en door de Belgen met zulke dapperheid wordt verdedigd, met zulke wil en zulk beleid duimbreed aan duimbreed wordt uitgebreid. Zodat het nogal natuurlijk is, zo ze in de blokkade van Engeland het belang niet stellen, dat meer ontwikkelden en beter ingelichten in den lande eraan hechten. Men heeft dat dweperij genoemd. Ik, die van geen dweperij houd en, na deze zes volle maanden oorlog, de noodzakelijkheid van een realistische blik op de omstandigheden inzie, ik kan tegenover de bewering van Belgische lichtzinnigheid de zekerheid van Belgisch geduld stellen: een weemoedig, een ernstig, een halsstarrig geduld. Ik geloof dat het Augustus is, die eens schreef: "God is geduldig, omdat hij eeuwig is." Zou de Vlaming, zou de Belg in het algemeen, ook deze die de geschiedenis van zijn land en van zijn volk niet kent, allicht de latente overtuiging der onverwoestbare eeuwigheid van eigen lands-, van eigen volksaard bezitten, dat hij met zoveel moed, weze het dan ook gelaten moed, geduldige weet te zijn? ...

7 februari.

Het is nog vroeg in de ochtend. Alle gordijnen nog toe. Het zoete, stille licht der kamer wemelt traag van schone, roze schemerschijnen. Een reet laat op het donkere mahonie der kast een gloeiende stofklaarte dansen; maar de spiegel is onroerend blinkend en zwart als git.

Mijn witte zieke zit al recht in bed, wasbleek, maar met een zuivere glimlach zonder pijn. Zij vraagt mij:

“Veux-tu monter les stores?”

Ineens is de kamer vol vloeiende, soepele en gelijke zon.

Ik sta aan het raam. Onhoorbaar is zij opgestaan. Er ruist een wit slaapkleed aan mijn zijde. Zij hangt, zelf verschrikt over haar waagstuk, aan mijn arm. Aldus staat zij, deze teder zonnige zondagochtend, voor het eerst op. Zij is zwaar aan mijn arm. Maar zij is rozig en ademt zoet: ik voel het.

Wij kijken door het raam. De dreef ligt onberoerd, alle keien blank en droog, en aan weerszijden ros van mulle ijzeraarde. De boomstammen groen van mosvlakken. En kijk, daar gaat een Duits soldaat voorbij, een der grauwen. Hij stapt parmantig, precies een echt soldaat (hij is van de Landstorm). En over de hoeks geplooid linkerarm draagt hij, richting kazerne, behoedzaam en fier, ruim dertig centimeter van zijn buikje, het vers uitgestoomde, schitterwitte uniform van een kurassier uit Bissing's geleide.

Het is voorbij. Mijn zieke sukkelt weer naar bed, zinkt zalig moe in de kussens, en zegt: “Ik voel mij als genezen.” De dreef ligt weer heel eenzaam. Er gaat een schuchter klokje aan het klinken. Twee mussen vechten in de droge aarde.

Zondagochtend ...

Na Victor Rousseau, is het Erens die mij uit mijn humeur brengt, en om gelijke redenen.

Ik zie in de krant, dat Erens in De Nieuwe Gids over Anatole France geschreven heeft en het bitterjammer vond dat deze niet meer schijven wil als artiest, maar nu geplaatst is op een bureau om de Bulletin de l'Armée te helpen samenstellen.

Dit laatste wist ik nog niet, en rechtuit gezegd ben ik er verre van "dit besluit van France een van de meest bedenkelijke verschijnselen voor de kunst" te vinden. Men moet, in "de stormen der wereldevenementen" werkelijk neutraal zijn, om Anatole France zijn postje in het Bulletin de l'Armée niet te benijden. En eerst wel, omdat hij op die wijze, en als letterkundige, aan zijn land, en zelfs aan heel de Frans lezende wereld, zeer belangrijke diensten kan bewijzen. Wij hebben in de loop van de oorlog kunnen vaststellen, op welke treurige wijze officiële bulletins zijn opgesteld. Ik spreek hier niet van het tendentieuze, het meer of min leugenachtige ervan. Dat is, aan de ene zijde als aan de andere, onvermijdelijk en haast logisch, en voor wie enige oefening heeft en lezen kan, is het trouwens bij vergelijking zo heel moeilijk niet, achter de waarheid te geraken. Maar dit is het juist: men geraakt er te gemakkelijk achter, omdat de officiële mededelingen doorgaans te onbeholpen, ja te naïef zijn opgesteld; de voorstelling is doorgaans van zulke aard, dat men er te licht de voorbedachte strekking van doorziet. Welk een voorrecht dan ook voor de schrijver, die niet onverschillig kan zijn aan de gebeurtenissen, die ze onmogelijk volstrekt objectief kan beschouwen, zijn vaderland te mogen dienen met de pen: het wapen dat het best de buitenstaander van eigen goed recht vermag te overtuigen. Wij

krijgen de Bulletin de l'Armée niet te lezen: als dit blad het voorrecht der medewerking van ene Anatole France werkelijk geniet, dan moet het heerlijk om te lezen zijn en kan het later, als van vrede sluiten sprake zal zijn, een doorslag ten voordele van Frankrijk geven, want niets bezit meer overredingskracht dan de schoonheid.

Is Frans Erens trouwens zo zeker dat Anatole France, door het opgeven van de eigenlijke literatuur – deze die geheel buiten de oorlog staat, die de oorlog negeert – er blijk van geeft, dat “de liefde voor de kunst” bij hem “vervluchtigd”, dat “de artistieke neigingen inderdaad “weggewaaid” zouden zijn; dat hij werkelijk zijn post heeft verlaten? Er is in Frankrijk een letterkundige, Félix Fénéon heet hij, die een van de volmaaktste stylisten van deze tijd is. Die man heeft zich lange tijd bezig gehouden, in “Le Matin” van Parijs, al de gemengde berichten, hoe ingewikkeld ook, te condenseren in drie regels druks. Dit werden de gretig gelezen “Nouvelles en trois lignes”: het pittigste, het beste Franse proza dat geschreven werd, en waar Fénéon, niet minder trouwens dan zijn bevoegde lezers, zeer zeker evenveel artistiek genot zal aan hebben gehad, als Zola aan de twintig delen van de Rougon-Macquart's. En zo laat het geen twijfel toe, dat Anatole France zich een even perfect artiest zal tonen in de Bulletin de l'Armée als, bijvoorbeeld, in de Bergeret-reeks: toch ook tot kunst geworden actualiteit.

Dat het gebaar van France weergaloos is; dat men het in vroegere tijden nergens en bij niemand terugvindt? Maar in welke tijden vindt men ook een oorlog terug als de tegenwoordige? Meer nog: in welke tijden had de oorlog zulke onmiddellijke weerslag op de gemoederen, door de vlugheid en de menigvuldigheid der mededelingen? Zelfs met 1870 gaat een vergelijking niet op, hetgeen uitlegt hoe een Liebermann, die zich thans verwoed aan de

gebeurtenissen interesseert, al is hij intussen een grijsaard geworden, in '70 tegenover de oorlog vrij koel bleef.

Frans Erens ziet, van uit zijn neutraal standpunt, niet in, dat het een vaderlander, in de oorlog betrokken, onder de gegeven omstandigheden volstrekt onmogelijk is geworden rustig te gaan zitten pennen aan een fijn bedacht geschiedenisje. Hij moest nochtans weten dat een schrijver, of hij het wil of niet, steeds zijn tijd ondergaat, en dat zelfs hij, die zijn tijd en zijn werk negeert, daardoor alleen reeds de invloed bewijst, die de tijd op hem heeft. France schrijft geen romannetjes meer; de reusachtige gebeurtenissen, de geweldige levensomwerping, die de wereld doorlijdt, hebben hem walg ingeboezemd voor de laffe verhaaltjes, die hij in een te gemakkelijke vrede verzong en verzorgde. Hoe goed begrijp ik hem!

Is dit nu een literaire zelfmoord te noemen? France mocht het aldus hebben bedoeld: hij zou niet in staat zijn hem te plegen, eenvoudig omdat de geest onsterfelijk is, en het talent van France toevallig ook. Hij wijdt geest en talent aan het Bulletin de l'Armée: gelukkige Bulletin de l'Armée! En hoe zou ik het verkiezen, mijn zwakke middelen voor zulke vaderlandse taak aan te mogen wenden, dan aan dit passieve, dit negatieve dagboek vol angstige verving ...

10 februari.

Weer twee doden: de talentvolle Belgische Prosper Henry de Vos sneuvelde aan het front; onze Emile Polak bezweek, in zijn tweede vaderland, aan de idiote ziekte.

De eerste heb ik persoonlijk niet gekend. Maar ik las van hem een paar boeken, die, bij de gebreken die de jeugd eigen zijn – hoed u voor vroegrijpe auteurs – eigenschappen van sterkte en breedheid

bezitten, die de schrijver in de toekomst een eerste plaats onder onze Franse letterkundigen zouden bezorgen, en sedert enige jaren al de aandacht eisten en vestigden. En dan, hij zag verder dan zijn dorp, en moge het waar zijn dat de Belgische literatuur, zo Franse als Vlaamse, een goed deel van haar faam dankt aan het regionalisme, ja zelfs aan het particularisme van haar schrijvers, het blijft niet te minder heuglijk dat zich de horizonen tot wijdere vergezichten hebben uitgebreid. Daar had Prosper Henry de Vos met onmiskenbaar talent aan meegeholpen, en veel meer nog mocht van hem verwacht worden.

Ik weet niet, of ik mag zeggen dat ik een vriend van Emile Polak ben geweest. Wij hebben elkaar niet zeer dikwijls ontmoet; en dan ... nu ja, hij was geloof ik een schuchtere, die zich als ik niet gauw overlevert aan uitbundige vriendschapsbetogingen. Wantrouwen? Neen: een zekere vrees, misschien wel voor ontgoochelingen, en die niet zelden spijt nalaat. In alle oprechtheid: het spijt mij, dat ik de geboden gelegenheid tot intiemere omgang met Polak heb laten voorbijgaan, want ik had heel veel sympathie voor deze zeer echte dichter, en ik geloof wel, dat ook ik hem niet onverschillig was. Wat zijn wij, met al onze onverdedigbare, trouwens onverklaarbare terughouding, soms wreed voor onszelf! ...

Ik heb het eerste bundeltje van Polak: "Les sentiers du Silence", weer ter hand genomen, het aristocratische, goud-en-blauwe boekje. Hij had het mij gestuurd, ... om andere redenen, durf ik hopen, dan omdat ik deel uitmaakte van de jury, door de provincie Brabant aangesteld tot keuren en bekronen van de beste boeken, in het jaar uitgegeven. Het boekje was pas verschenen, of de leden der jury, die ik rond die tijd ontmoette, waren het eens: het moest één der literaire prijzen krijgen, zo ver stond het, in zijn bescheiden oprechtheid, in zijn beminnelijk edele eenvoud, boven het meeste

dat vooralsnog ingezonden was. De oorlog is toen uitgebroken. Van literaire prijzen is geen sprake geweest. Wij hebben aan Emile Polak niet kunnen bewijzen hoe hoog wij zijn schone gaven schatten ...

Ik herlees zijn verzen. Ze zijn niet zeer persoonlijk; ze zijn gratievol. Van sommige dichters kan worden gezegd, dat zij hun personaliteit niet uiten in de rechtstreekse klank van hun vers; dat men ze veeleer zal vernemen in een soort onderklank, in de nauwelijks hoorbare bijklank, die door de uitgesproken, de onmiddellijk waargenomen klank gewekt wordt, en in zijn bescheidenheid soms langer naleeft dan die klank. Wie aandachtig naar de zang van een viool heeft geluisterd, weet wat ik wil zeggen. Uit die bijklank alleen zal men de persoonlijkheid van Lamartine in diens vers vernemen. Dieper nog, en misschien echter, schuilt de persoonlijkheid van Marceline Desbordes Valmore in haar weleens vormbanale gedichten. Emile Polak zou het mij zeker niet kwalijk hebben genomen, dat zijn verzen, waar ik naar het muzikale, het onderbewuste wezen van hun dichter zocht, aan Lamartine en de arme Valmore deden denken ...

Ik heropen het boekje nogmaals. En ik herlees het aanvangsepigraaf:

“La vie n’est autre que départs
Et tout départ est comme un deuil.”

Arme jonge vriend, die onbewust allicht, uw lotsbestemming hebt geschreven ...

11 februari.

Mijn zieke komt voor het eerst in de lucht. Tegen de hemel vol miljoenen tintelingen, de glorieuze voorjaarshemel, die mijn borst

met al de blijde kracht van jonge Helleense goden vult, staat zij, schraal en pover in haar zwart gewaad. Maar op het ivoren gelaat en de blinkende gespannenheid der huid komt, bij de ademende glimlach, een wazig blokje spelen van de nakende genezing.

Stel u eens voor: het is ons voortaan verboden, bij officieel besluit, zeugen die gaan baren, zwijnen van beider kunne, maar minder dan zestig kilo "levend gewicht wegende", en vrouwelijk kalveren, tenzij ze zich ongeschikt voor het moederschap tonen, aan het slachtersmes over te leveren.

Ik weet niet, maar ik voel mij bijzonder weemoedig gestemd vanavond.

De economische toestand van België.

Brussel, 23 februari.

In verband met hetgeen de Berlijnse correspondent van deze krant meldde (ochtendblad van 22 februari) over het gebrek aan machines, speciaal draibanken, waarin Duitsland gedeeltelijk voorziet door deze uit België te rekwireren, is het volgende besluit van de gouverneur-generaal in België van 17 februari van belang.

1 Uitvoer buiten België van machines, bestemd tot het bewerken van metaal, is verboden. Alle pogingen om zodanige werktuigen uit te voeren, zullen inbeslagneming met zich meebrengen.

2 Uitzondering wordt gemaakt voor die machines, welke op bevel van de gouverneur-generaal uitgevoerd worden.

3 Dit besluit treedt terstond in werking.

Van groot gewicht is ook het zojuist bekend gemaakte besluit over het verkeer tussen België en ons land, dat vertaald aldus luidt.

I Van België naar Nederland.

A Paspoorten mogen alleen worden afgegeven door de pasbureaus van Brussel, Antwerpen, Hasselt, Luik, Verviers en Tongeren.

Geen pasbureau mag paspoorten uitreiken aan inwoners van een grensprovincie, zo deze provincie een pascentrale bezit.

B Paspoorten voor Nederland moeten in het algemeen slechts verschaft worden voor zover het gewichtige algemene belangen of spoedeisende persoonlijke zaken van vertrouwenswaardige particulieren betreft. Deze voorwaarden moeten nauwkeurig onderzocht worden. De duur der vergunning mag slechts kort zijn en veertien dagen niet te boven gaan. De geldigheidsduur moet zeer duidelijk op het paspoort worden aangegeven. Voor het geval het verlenen van een pas bij uitzondering zou gevraagd worden voor andere redenen of voor een herhaald overschrijden van de grenzen (bijvoorbeeld, wanneer het een aanbeveling van vreemdelingen door hun consul en dergelijke betreft), behoeft men een bijzondere machtiging van het gouvernement generaal.

C Elk paspoort moet de plaats aanduiden, waar de grens overschreden kan worden, en geeft in het geheel geen recht deze elders te overschrijden.

D Paspoorten behoren geweigerd te worden aan alle Belgen tussen 16 en 45 jaar oud, die voor de krijgsdienst geschikt zijn. Voor het geval een zodanig persoon een borgstelling zou aanbieden, moet de aanvraag voorgelegd worden aan het gouvernement generaal,

vergezeld van een in bijzonderheden afdalend verslag van het burgerlijk bestuur.

E Men mag volstrekt geen indirecte paspoorten naar Nederland afgeven, zoals bv. een pas naar Aken, met het doel van daar naar Nederland te reizen.

F Voor de betrekkingen tussen Nederlands-Belgische grensgemeenten gelden slechts de bijzondere voorschriften, door de wederzijdse regeringen uit te vaardigen.

II Van Nederland naar België.

A Alleen bevoegd zijn: de Duitse legatie te 's Gravenhage, de consul-generaal te Amsterdam en de pasbureaus te Rotterdam, Vlissingen, Roosendaal en Maastricht.

B De paspoorten mogen slechts afgegeven worden voor de reis naar België, niet voor heen en terug.

De aandacht der reizigers behoort op dit punt gevestigd te worden. In bijzondere gevallen, bij wijze van uitzondering, moet de goedkeuring van het gouvernement generaal (pascentrale) aangevraagd worden, vooraleer men overgaat tot het uitreiken van een pas, geldig voor de heen- en weerreis. De consuls zijn verplicht onmiddellijk de pascentrale op de hoogte te stellen van elke uitreiking van een pas, aan een Belg gedaan, opdat een paspoort voor de terugreis, zo nodig, geweigerd kan worden.

C Het terugkeren in België is, in beginsel, aan elke Belg vergund, vooral aan hen, die geschikt zijn voor de krijgsdienst, uitgezonderd aan misdadigers, souteneurs en dergelijke.

Elke aanvraag om terug te mogen keren naar verwoeste plaatsen, is af te raden.

De terugkeer van Belgen en onderdanen van onzijdige staten moet vergemakkelijkt worden door aan deze personen de nodige legitimatiepapieren af te geven of door hun zo nodig nieuwe papieren te verschaffen.

Zoals men ziet, is dit besluit ingegeven door de begeerte om dienstplichtige Belgen binnen het land te houden, maar ook door de wens, zoveel mogelijk de bewoners van België weer naar hun haardsteden terug te roepen. Zeer verstandig is de opmerking, dat de terugkeer naar het verwoeste deel van het land af te raden is, daar, zoals nu wel algemeen wordt toegegeven, een zekere ellende de terugkerende in die streken wacht, getuige hetgeen te Dendermonde en elders gebeurt.

Voor ons Nederlanders opent het bepaalde in art. I, B., mits wat breed opgevat, de mogelijkheid, dat ten onzen opzichte de scherpte van het passenstelsel wat zal verzacht worden. De hoop is daardoor gewettigd, dat feiten, als het weigeren van een pas aan de voorzitter der Nederlandse Vereniging van Weldadigheid te Brussel, die, ten bate van 1200 behoeftige Nederlandse gezinnen in België, met het Koninklijk Nationaal Steuncomité een bespreking moest gaan houden, zich niet zullen herhalen, hetgeen zeer wenselijk zou zijn.

Het verkeer per schip is ook nader geregeld door een reglement van 14 dezer, dat zegt:

1 Om het verkeer op de binnenwateren te vergemakkelijken en te bewaken is een havencommandantuur gevestigd te Antwerpen en

havenbeambten te Luik, Namen, Brussel, Charleroi, Turnhout, Temse, Boom, Petit-Lanaye, Smeermaas, Mechelen en Leuven.

2 Het personenvervoer is slechts toegelaten op schepen, die daartoe vergunning hebben van de gouverneur generaal.

3 Scheepspapieren worden uitgereikt door de in het eerste artikel genoemde autoriteiten.

4 Paspoorten voor het verkeer te water worden slechts afgegeven door de overheden, welke voor afgifte der paspoorten zorg dragen.

5 De havenkommandantuur en de havenambten geven gratis uitgebreide reglementen voor in- en uitvoer, laden en lossen, overladen, enz.

10 maart 1915

Dagboek van de oorlog (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 14 februari.

Eergisteren ontving ik een briefkaart, langs de post nogal – een zeldzame weelde! – en ondertekend: Mane. Leid uit die handtekening niet af, dat ik in briefwisseling lig met de welbekende satelliet van ons tranendal. Die briefkaart kwam integendeel uit Antwerpen. Maar had, om de waarheid te zeggen, zoveel tijd nodig gehad om mij te bereiken, dat zij, komende uit de maan zelf, zeker niet langer onderweg zou zijn geweest. Want zij was gedagtekend: 20 augustus. Dit was de dag dat tengevolge van het bestrijken van Brussel door de Duitse troepen, de postdienst zijn werkzaamheden kwam te staken. Thans heeft men blijkbaar de postbussen geleegd. Men heeft er die briefkaart in gevonden en ze mij trouwhartig gebracht. Ik apprecieer die trouwhartigheid ten zeerste. Maar vraag

mij vergeefs af, wat mijn correspondent, die Mane tekent, van mij wil hebben; want mijn geheugen zit sedert 20 augustus zo vol gewichtigheden, dat gevoelens en gedachten, die mij te dien tijde misschien het liefste waren, er thans zijn uitgewist.

Van dezelfde Mane nu ontvang ik vandaag, drie dagen dus na de kaart van 20 augustus, een nieuwe kaart. En deze draagt als datum 13 februari. En zij vertelt dingen, die zowaar gisteren zijn gebeurd ... Het ligt niet in mijn bedoeling, bij deze mijn lust tot bespiegelen bot te vieren. Ik verzoek u alleen, u met de geest te verplaatsen in de situatie van de man, die in een tijdsverloop van ongeveer zestig uren, langs regelmatige weg, van eenzelfde persoon – die Mane tekent – uit een zelfde plaats, tweemaal nieuws ontvangt, waar niet veel minder dan zeven maanden tussen ligt, en welke zeven maanden! ...

Wij leven in beroerde tijden: ziedaar, onder de vreemdste, de gewaarwordingen die ze ons bezorgen. Ik aarzel niet, die gewaarwordingen “enig” te noemen. Enig trouwens blijven ze, vermits wij voortaan geregelde en doorgaande briefwisseling, zelfs met het buitenland, of een deel daarvan, kunnen voeren. Ook met Holland, verzekert mij het Postamt. Maar niet, wordt mij op het hart gedrukt, in het Hollands.

15 februari.

Het is vandaag carnaval. Of beter: het moest vandaag carnaval zijn. Natuurlijk merkt men er niets van. Zelfs als de stedelijke overheden het niet hadden verboden, zou naar ik meen de bevolking van Brussel niet dan bij uitzondering gedacht hebben aan maskerade. En, had zij er wel aan gedacht, dan was daar bij eventueel gebrek aan alle ander beteugelend lichaam, de Duitse Polizei, die zich

ongetwijfeld zou hebben herinnerd dat men zich niet vermomt in een bezet land.

Geen carnaval dus. En ook geen carnavalstemming. Tenzij, en hier begint het vreemde van het geval, tenzij misschien bij mij.

Andere jaren heeft carnaval het voorrecht, mij volkomen uit mijn humeur te brengen. Mijn heel slecht karakter neemt niet aan, dat anderen vermaak vinden in iets, waar ik geen behagen in kan scheppen. Een mombakkes op te zetten, en dan schreeuwend over straat te lopen, heb ik steeds, ook voor dezen die het deden, een echte ontzetting gevonden. Het is mij altijd een helse beheksing voorgekomen, dat een mens die voor redelijk wil doorgaan, zich als het ware met wellust dompelt in zeer bewuste lelijkheid, de gedrochtelijkste vorm van die lelijkheid als de zijne aanneemt, daarbij allerlei dingen doet waar hij in normale omstandigheden voor walgt, en dan in gemoede meent en zegt: ik amuseer mij.

Gelukkig: zulke zelfbelediging is mij onmogelijk geworden. Bij de anderen kan ik ze trouwens niet verklaren, ik herhaal het, dan door een soort beheksing, waar zelfs autosuggestie uit afwezig is. Daarom heb ik een afschuw voor carnaval, voor carnavalvierders, en ... ook voor mezelf, die een zijn medemensen alle plezier misgunnende dwarsijker ben. Carnaval pleegt mij dan ook heel droef te stemmen; hij ontreddert mij; hij maakt mij ongelukkig.

Is het nu omdat ik weet, dat carnaval dit jaar niet zal gevierd worden en velen aldus zullen moeten afzien van anders lange maanden te voren gekoesterde vermaken? Ik weet het niet. Ik weet alleen dat ik vandaag zeer opgewekt van humeur ben. Zoek ik naar redenen daarvoor, dan vind ik er nog wel andere dan het mooie, open weer dat wij genieten. Er is, bijvoorbeeld, dit officiële bericht, dat wij van

overmorgen af iedere dag en voor iedereen wit, zuiverwit, spierwit brood van niets dan de minst vermengde tarwebloem krijgen. En nu zijn er natuurlijk bedillers, die zeggen: "Waarom? Het bruine oorlogsbrood was immers voedzamer!" Die bedillers zijn overigens dezelfde die, geen maand geleden, erover klaagden dat zij geen bruin brood konden verteren ... De meeste verbruikers zijn dan ook heel blij, dat men deze definitieve, en zulke waarlijk elegante oplossing van de broodkwestie gevonden heeft. En dat wij ze danken aan Amerika, heeft er velen toe gebracht zicht met een Amerikaans vlaggetje te tooien. Gij hebt er waarlijk geen idee van hoe de stars en stripes te Brussel floreren. Monseigneur Mercier en burgemeester Max, die in beeltenis althans, innig verbroederen op menige boezem, komen er door in het gedrang. President Wilson kwam en overwon. En zelfs koning Albert onder de piottenmuts, en zelfs koningin Elisabeth met de Rode Kruiskap, zij zijn komen te leven onder de beschermende schaduw nog alleen van de Amerikaanse kleuren. Wat sommige burgers van andere mogelijkheden, die ook heel wat voor België hebben gedaan, en met ten minste evenveel onbaatzuchtigheid, er toe brengt te vragen, waarom de Belgen in hun dankbaarheid zo eenzijdig zijn ? ...

Meen trouwens niet, dat wij geheel zouden geamericaniseerd zijn, in zoverre dat alle nationaliteitsgevoel ervoor moest onderdoen. Weer voel ik mij genoopt tot een krachtig: integendeel. En een bewijs ervan: bij gebrek aan de jongste Parijse modes, hebben onze dames er een vaderlandslievende Belgische in het leven geroepen, althans wat betreft het hoofddekseel. Zo ziet men thans vele van onze juffertjes, deze vooral die het bedenkelijke van hun reputatie voor zichzelf hebben te verklaren door het gewaagd opzichtige van hun toilet, lopen met op de over de oren gladgestreken lokken, een hoge, zwartzijden, vaag Napoleontische, eerder 1830-achtige politiemuts, met langs voor een rood, geel, zwarte kwast, een

uitdagend Belgische kwispel, die bengelt als een stormklok zonder klepel. Zo lijken zij, bovenaan althans, op kantinières van Raffet, en het mooiste, zij weten het niet, zij bedoelen anders niet dan hun patriotisme te luchten, en doen het met de wapens die hun eigen zijn: met gratie en koketterie. En ik zou er haast op zweren dat er Duitsers zijn, die er zich door beet laten nemen.

Niet dat ik hun gebrek aan trouwhartigheid zou verwijten aan de Duitsers: ook hier is een energiek “integendeel” niet misplaatst. Want, zo niet voor de dierbare achtergeblevenen, voor de Heimatgretchens, voor de kommervolle gaden en hoopvolle bruiden, voor zijn wie dan deze talloze foto’s in de meest voordelige standen, en niet altijd zonder een roemvol veroverd IJzeren Kruis? Wie thans door de Nieuwstraat wandelt, waar vele goedkope fotografen hun tenten hebben opgeslagen, staat verbluft over het aantal portretten van Duitse soldaten, die er prijken. Er zijn erbij, die zich langs alle zijden, op alle naden hebben laten kieken. De braafste Landsturmkruideniers vellen er het geweer. Eén is er die zich eerst tot aan zijn hals, in een tweede foto tot onder de borst, op een derde kaart tot midden de buik, in een vierde verschijning tot aan de knieën, en eindelijk, op een vijfde zich ten voeten uit vertoont. Sommigen lieten zich konterfeiten tegen een doek aan, dat een sneeuwveld voorstelt, evocatie van het barre doch glorierijke Rusland. Een andere, die de armband van het Rode Kruis draagt, wilde van zijn zuiver humane bestemming getuigenis afleggen in de gezelligheid van een met uit eikenhout gesneden meubelen bezette zitkamer. En in de grond zien het er allemaal goede jongens uit, die niet veel meer vragen dan de rust.

Die rust mogen velen in Brussel genieten, met een beetje “comfort” erbij. Want langzamerhand krijgt Brussel, ten behoeve van de bezetting, op sommige, trouwens nog heel zeldzame en daardoor

juist opzichtige plekje, een Duits tintje. Zo weet ik ergens een groot, wit bord, met grote zwarte letters, dat het bestaan aankondigt en de ligging wijst van een Duitse worstfabriek. Militaire kleermakers betrekken gedistingeerde entresols. En in sommige winkels kan men zich even gemakkelijk een eredegeen als kauwtobak aanschaffen. Deze faciliteiten bezorgen aan de Duitsers misschien enige losheid. Want het valt de vreemdelingen op dat, minder dan waar ook in België, de bezetting zich in de hoofdstad aan de toestand zou hebben aangepast ...

16 februari.

Ik schrijf letterlijk de Nederlandse tekst af van een nieuwe rozerode mededeling uit officiële bron:

“De keizer van Duitsland heeft aan de keizer van Oostenrijk het volgende telegram opgezonden: Met de bijstand van onze lieven God hebben wij de Russen int’geheel geslaagen. Wij hebben 52.000 gevangenen gemaakt, 44 kanonnen en 60 mashinen-geweeren zijn in onze handen gebleven. Het overblijfsel van het Russisch leger is gaan vliehen in de bossen van Augustowe en werden van ons vervolgt.” ...

Echte vastenavond, vanavond. De regen is moe en kleverig. Wij horen de wind rondom de schoorstenen huilen, en om onze oren de schorre krantenverkopers.

20 februari.

Ik zit hier, sedert drie dagen voor het eerst weer aan mijn open haard, in mijn goede leunstoel, met moeheid in rug en kuit, een hoge zijden hoed diep in de nek en aan mijn leden een habijt-kostuum. Ik ben daareven thuisgekomen uit Gent. Woensdag

tegen de avond hebben wij, op een Duits formulier, een telegram ontvangen, dat luidde: "Bonne maman décédée. Enterrement vendredi." Bij het verbluffende van het telegram op zichzelf – wie ontvangt nog telegrammen?! – het diep neerdrukkende van het bericht: onze grootmoeder is dood. Wij waren er wel enigszins op voorbereid: de oude vrouw, zij telde meer dan negentig jaar, was naar wij wisten weer minder goed in de laatste tijd. Het binnenrukken van de Duitsers in Gent, de Duitsers die zij nacht aan nacht onder haar ramen voorbij hoorde stappen en rijden (ikzelf heb ze nu twee nachten gehoord: de drukte is te Gent veel groter dan te Brussel, vooral van 's avonds tot 's ochtends), hadden haar gemoed geschokt, haar sereen maar altijd actief gemoed, dat nu, voor het eerst misschien in dat lange en ijverige leven, onrustig en angstig was geworden. Het gevoel van haar onmacht, dat haar in eventuele uren van gevaar geen andere veiligheid kon waarborgen dan een ongerieflijke kelder vol galmen, waar kwalijke gebeurtenissen met honderdvoudig uitgezette stemmen door zouden huilen, moet haar zeker hebben vervuld met kommer. Nu is ze dood. Zij zal van al wat nog kon gebeuren niets meer vernemen ...

Zij was zeer oud. Zij is dood, en dat moest ons nu toch niet zo heel erg verwonderen. Nochtans, ge kunt niet denken hoe het ons te neer slaat. Al zeggen wij het niet aan elkaar: allen hebben wij plots in het oog haar beeld gehad, haar ineengedoken oud wijvekensbeeld in de ruime, ruime zetel, en waar alleen nog de grote arendsneus aan het imponerende van de, een enkel jaar geleden nog machtige, struise en rechte gestalte herinnerde. Eén van ons zegt: "Arm moederke." Maar wij voelen het overbodige van alle woorden. Er is trouwens heel wat te doen om het vertrek naar Gent voor te bereiden. We zullen donderdag al moeten gaan, willen we vrijdag op tijd zijn.

Die woensdagavond verloopt in grote stilte. We kunnen, in de beslommering om rouwkleren, om de witte dassen, om de formaliteiten die morgenochtend zullen moeten worden vervuld, niet ophouden aan haar te denken. Ikzelf ben, midden in de drukte – ik loop naar het station voor het uur der treinen, om informatie over de passen, en wat al meer – ikzelf ben vol kommer. Mijn zieke, die nog zeer zwak is, lijkt door het plotse nieuws ten zeerste gedeprimeerd. Ik ben gedwongen haar die dagen zo goed als zonder hulp achter te laten. Nu weet ik wel dat ik gerust kan zijn, maar ...

Donderdagochtend, het geloop achter paspoorten. Op rij gaan staan in het donkere gebouw, in de schimmelgeurige gangen, in de benauwd mufte kamertjes der Rekenkamer, die voorlopig tot Pascentrale dient. De Duitse officieren, die als ambtenaar fungeren, zijn voorkomend. De marinesoldaat, die mijn pas opmaakt, is een prachtige kerel die uitnemend Frans spreekt en, waar hij een lichte vergissing begaat, zelfs een Franse vloek onderdrukt. Wij wachten lang. Dan mag ik voor mijn pas zes mark betalen. De huisgenote die met mij mee naar Gent zal gaan, en daar voor zaken wat langer wil verblijven, krijgt twaalf mark te storten: haar pas is dan geldig voor een ganse maand.

Op reis dan, in de dalende namiddag. Wij hebben een “Schnellzug” getroffen: wij zullen er maar twee en half uur over doen (in gewone tijd: minder dan een uur). En wij betalen daarvoor vijf frank vijftig, enkele reis (in gewone tijd en in tweede klas, iets als drie frank). Onze vijf frank vijftig stort ik in handen van een juffrouw met ravenzwart haar, die achter het winket de mannelijke bediende vervangt van voor de bezetting, want vrouwelijke bedienden worden door het Belgisch spoor in zulke functies niet gebruikt.

Luie wiegeling van de wagen; onverschillige loomheid der, allen zeer beladen, passagiers. Handelsreizigers, die de tocht zo goed als dagelijks doen; de enige lui die in België nog op reis gaan. Heel even zijn ze verrast door mijn ceremonietoilet. Weldra keren zij echter tot hun dommel terug, in slaap geschommeld door de trage trein. Wij komen Sint Agatha Berchem voorbij. Zij ontsluiten niet eens de geblaseerde blikken op de grote loods die de Duitsers midden in het bekende vliegveld gebouwd hebben als schuilplaats voor hun Zeppelins. Iets als een reusachtige omgekeerde vissersschuit, door vernuftige handen in impressionistisch rake kleuren, maar met weinig standhoudende verf geschilderd, verdeeld in vakken, die van ver niet onaardig de naakte aarde, of het eerste groen van een korenveld, of het vervaalde loof van een vergeten aardappelland voorstellen. Ik kan mij heel goed inbeelden dat, van bovenuit gezien, dit er voor een Engels of een Frans vlieger als een weelderige Brabantse heuvel, rijkelijk bebouwd en uitnemend verzorgd uitziet. Het steekt de ogen uit, dat de Duitsers dit ook bedoelden. Zij zullen er nog alleen moeten voor zorgen, dat bij wisseling der seizoenen hun loods ook van wasdom verandert: een niet onaangename bezigheid voor één der jonge landschapsschilders, die zich ongetwijfeld in het Duitse leger bevinden ... Nu langs het verwoeste Aalst. Voorbij het Duitse kerkhof te Kwatrecht, waar razend moet zijn gevochten ... En het is avond als wij te Gent aankomen.

De eerste ontmoetingen in het kille sterfhuis. De stok in de keel, die alle overbodige woorden belemmert, gelukkig maar. Enige vlugge bijzonderheden over de laatste ogenblikken. Nog kortere mededelingen omtrent genomen maatregelen voor de begrafenis. Het is dan het avondmaal, in de grote koude eetzaal, rond de enorme ovale tafel waar geen vijf jaar gelden heel de familie om vergaderde, en, bij loop der jaren, nieuwe kleinkinderen aan

verschenen, telkens als een nieuwe, blanke vrucht. Zij, de overgrootmoeder, troonde daar met hartvolle autoriteit. Nu is ze weg, en wij zwijgen, en we luisteren, want we voelen dat ze niet geheel weg is, en zij misschien, uit ongekende diepten, en onhoorbaar haast, onze naam gaat zeggen.

Dan gaat iemand met gedempte stem aan het vertellen: “Dat zal wat geweest zijn, als ze in haar nieuwe wereld haar Polydoor zal hebben ontmoet, haar oudste zoon, die de laatste gestorven is. En dan zal het haar Ernest geweest zijn, en zij zal gezegd hebben met tedere stem: “Djezes, Nestje!” ... En haar man, de joviale, die haar begroeten zal met een kwinkslag.”

Niemand vindt de voorstelling bedenkelijk of potsierlijk. Het is of het inderdaad zo moet zijn gebeurd. Ik denk eraan dat zij, wel vijftien jaar geleden, een heel klein dochtertje verloren heeft. Nu was in het laatste jaar haar gezicht heel zwak geworden. Zal zij haar Carolientje herkend hebben?

Ik slaap die nacht in een klein kamertje van het oneindige familiehuis onder de ophoging van vele dekens. Ieder kwartier rammelt de beiaard van het Belfort verschrikkelijk aan mijn oren. Alle slaap onmogelijk. En wat gaan er Duitse benden voorbij!

Eindelijk de begrafenis. De lijkdienst in het prachtige mahoniekoor van de Sint Baafskerk; een zeer schone dienst in Gregoriaanse zang. De plechtige eenvoud van hymnen en koorzangen. Ik zit naast het grafmonument van een bisschop, het meesterstuk van Jérôme Duquesnoy. En die dubbele druk. Mijn geest, die heel de tijd bij de dode is, en tevens nobel ontroerd wordt door dit oneindige kunstwerk.

In de rijtuigen dan, naar het kerkhof. Langs de Oude Markt, onder de Sint Jacobskerk, in zijn door Jules de Bruycker vereeuwigde heroïsche groezeligheid. En de Sint Amandsheuvel dan, waarboven viervoudig de wind wervelt en vecht, en waar de grafkelder gaapt.

Ik heb er even nog de rustplaats bezocht van mijn vader en van mijn moeder. Het is al vijftieng jaar nu dat ik als twaalfjarige knaap de rouwstoet leidde die er mijn vader bracht ...

En de laatste uren dan, weer in het sterfhuis. De verveling die regent. Iemand die zegt: "Nu is ze voor goed weg, ons moederke." Een andere antwoordt, na een wijle stilte: "In andere tijden zou alles anders zijn verlopen."

Inderdaad, deze begrafenis is niet geweest, wat ze zou geweest zijn, anders ...

Ik zit nu weer thuis, in mijn idioot kelnerpak.

Hemel, spaar ons dagen als deze; weer van ons af de grondeloze en droeve leegte van zulke stille ellende!

Belgische kant.

Mej. Elis. M. Rogge schrijft ons:

De mare heeft ons bereikt, wij hadden het voorzien. Duizenden Belgische dentellières zijn zonder werk! De kanthuizen waarvoor zij werkten gesloten, zijzelf brodeloos. Wie zou de luxe van kant in deze tijd nog begeren? Alle handel en industrie is verlamd, dus ook de kantindustrie.

En de handen van rijke filantropen werden ineengeslagen. Honderdduizenden franken werden bijeen gebracht. De echtgenote

van de Amerikaanse gezant te Brussel komt de eer toe het initiatief te hebben genomen tot het grootse plan om de Vlaamse kantwerksters aan de arbeid te zetten. Nu konden de klosjes weer tikken, en al heeft het vrolijke kantlied ontbroken, de arbeid deed het grote leed vergeten, voor broodgebrek was men behoed.

De kanten, werk van maanden en nogmaals maanden, werden naar Amsterdam gezonden. In het modepaleis van de firma Hirsch & Cie. heeft de expositie plaats en Amstels vrouwenshare verdringt zich reeds de eerste dag om te kopen en daardoor te steunen, te helpen.

Wat daar in al zijn tere fijnheid is uitgestald, wat wazig golft van omhoog naar omlaag, wat de vitrines vult tot in de nok is dus de kant van het Vlaanderen onzer dagen?

Je en neen! Deze kanten, ze zijn vervaardigd door Belgische vrouwen, die hun vak verstaan. Men herkent duidelijk de verschillende kanttypes in bepaalde streken ontstaan en tot volmaaktheid gebracht; doch deze tentoonstelling geeft niet, wil trouwens niet geven, de Vlaamse kant in haar schoonste uiting, van een bekoring zoals wij die o.a. zagen op de Belgische wereldtentoonstellingen.

Dit neemt niet weg, dat er fraaie kantstukken te bewonderen zijn, dat men hier kan zien de kostbare weelde van het zo meesterlijke dradenvlechtsel, dat er pronkstukjes zijn van ragfijn kloswerk als een veertje zo licht, en zo etherisch en bekoorlijk dat het een genot voor de ogen is. Doch men moet ze weten te zien, weten te vinden, door met aandacht het geëxposeerde te volgen en te schiften.

De belangrijkste kantwerken hier tentoongesteld, zijn naar ons voorkomt: de Brugse kanten, de Rosaline moderne en enkele inspiraties op de oude Milanese kant.

De Brusselse naaldkanten waren over het algemeen los en niet rijk genoeg van bewerking.

De Brugse kanten daarentegen zijn er in bijna alle stadia van ontwikkeling en graden van fijnheid. Er zijn enkele grof decoratieve kanten (lang niet de minste in uitvoering), andere met naaldkantincrustaties en vele alleen met brides-reseaux. Ze hebben alle het eigenaardig bekoorlijke van het vrij samengevoegde Duchesse kantornament.

De Rosaline- en Milankanten, beide geïnspireerd op oud Italiaanse en Franse kanttypen, spannen ontegenzegglijk de kroon bij het geëxposeerde. De Rosaline moderne heeft weliswaar veel van haar oude pittigheid ingeboet, de roosjes zijn dun gezaaid, enkele werkstukken hadden zelfs geheel hun bridesfond verloren, doch het warme, het zacht wolkige, het weelderige aan deze soort eigen, is behouden gebleven. Het is schitterend werk!

Heeft de Rosaline verloren, de Milan moderne heeft in velen dele gewonnen. Het al te bruusk optreden van het oude Italiaanse bandornament is getemperd. De overgang van naaldfond op klosvormen is vloeiender, de patroontekening is daardoor rijker en het werkstuk, voorheen streng van lijn, heeft het bevallige overgenomen van de Franse kanten.

De Venise moderne kon ons niet voldoen. Daar zit geen karakter meer in die platte, grote bloemvormen, waarvan bovendien de naaldvullingen veel te ijl zijn behandeld, en waaraan de reliëfs geheel ontbreken. Slechts een enkel werkstuk kwam de Venise, zoals ze thans nog te Burano, te Schneeberg en te Wenen wordt gewerkt, nabij. De tentoongestelde sprei in Venise, het werkstuk per excellence, mag dan wel om haar bewonderenswaardige

naaldprestatie eerbied afdwingen, als kunstuiting konden wij er ons niet mee verenigen.

Een grote plaats was ingeruimd voor de “Dentelle de Lierre”. Deze kantsoort uit later tijd houdt het midden tussen machine- en handwerk. In machine-tamboureurwerk is op machinale tule een rijkdom van bloempjes, bladslingers en ranken gewerkt, het eentonig platte wordt vermeden door het appliqueren van gekloste bloempjes en blaadjes. Deze tuleversiering toegepast op sluiers, brede stroken, en kraagjes dankt haar succes aan de weelde der compositie, en daarmee in verhouding de lage verkoopprijs door het machinewerk mogelijk gemaakt.

En bij en om de kostbare kanten liggen de per meter verkrijgbare torchon, Cluny en Valenciennes kanten, grof en fijn, breed en smal. Een voorraad vol verscheidenheid van dessins.

Wie de kunst van kantklossen wil afzien, moet zich naar het middengedeelte der grote hal begeven. Daar zitten de kantklossters en ze laten de klossen vliegen “losjes van de ene kant naar de andere kant”, zoals Emiel Hullebroeck ons weet voor te zingen. Onze Sluise meisjes klossen er haar ragfijne Duchessekant, zo soepel en toch zo pittig door de reliëf koordrandjes aan bladen en bloempjes.

De firma Hirsch & Cie. heeft het geheel smaakvol en aantrekkelijk in orde gebracht.

Alles weelde, alles luxe! En een achtergrond van diep leed en bittere tranen!

Waardering van de handenarbeid uit België, getoond door onze Nederlandse vrouwen, kan er wellicht de moed en de werklust bij de Vlaamse dentellières inhouden.

Tentoonstelling en verkoop blijven deze week geopend.

Een correspondent van de Tijd meldt uit Roosendaal:

Door Z. D. H. Mgr. Heylen ben ik gemachtigd, het bericht in Franse en Italiaanse bladen tegen te spreken, als zou de Duitse overheid de voorlezing van de in de Tijd gepubliceerde Vastenbrief hebben verboden. Er zijn slechts enkele scherpe uitdrukkingen door Mgr. Heylen gewijzigd. Voorts kan ik bevestigen, dat thans tussen het Duitse gouvernement, Z. Em. Kardinaal Mercier en Z. D. H. Mgr. Heylen een goede verhouding bestaat.

11 maart 1915

Uit België.

Brussel, 10 maart. De gouverneur-generaal heeft bepaald dat de schoolwet, die leerplicht invoert, en met september in werking zou treden, thans reeds zal worden toegepast.

De economische toestand van België.

Brussel, 7 maart.

Bij het vraagstuk inzake de opheffing van het moratorium stelt de Brusselse Kamer van Koophandel in haar onderzoek voorop, dat sedert het uitbreken van de oorlog belangrijke geldsommen door particulieren zijn opgestapeld. Deze sommen zijn gedurende de afgelopen oorlogsmaanden natuurlijk verminderd tengevolge van de eisen der dagelijkse behoeften; zodoende worden deze reserves

uitgeput zonder dat het evenwel mogelijk is ze door vruchten van arbeid aan te vullen, want de huiseigenaars krijgen slechts een deel van hun huurpenningen binnen, de renteniers kunnen de vervallen coupons niet verzilveren, ambtenaren worden niet of slechts gedeeltelijk betaald, enz.

Tezelfdertijd zijn de kassaldo's der banken geslonken door het disconteren van sommige zeer gemakkelijk verhandelbare waarden, door terugbetalingen op deposito's, door voorschotten op enkele onderpanden, door de hulp aan provincies en gemeenten verleend ter betaling der oorlogsschatting en door de geldelijke tussenkomst ten bate van de steun- en voedingscomités. De ruilmiddelen, welke de nieuwe biljetten bieden, vormen daarnaast slechts voorlopige hulpbronnen, die het later aan te zuiveren tekort nog vergroten. Uit dit alles blijkt, dat na de oorlog het beschikbare geld gering zal zijn en dit leiden zal tot tevoren in onze gewesten ongekende prijzen. Dientengevolge zal het betalen van oude schulden slechts met grote voorzichtigheid kunnen geëist worden.

Maar ook zal het bij de banken beschikbare geld na opheffing van het moratorium beschermd moeten worden, want dit geld zal, voor zover mogelijk tenminste, moeten dienen om handel en nijverheid te doen herleven. Er moet dus tegen gewaakt worden dat zij, die geld op de banken hebben staan, niet in groten getale, na opheffing van het moratorium dit geld komen opvragen, en daartoe zal een onderscheid moeten gemaakt worden, zodat zij slechts in vier termijnen opeisbaar worden, en wel in dezer voege: 25 procent veertien dagen na opheffing van het moratorium, 25 procent drie maanden later, 25 procent terug drie maanden later en 25 procent na de zelfde termijn, zodat men dus in negen en een halve maand zijn deposito terugkrijgt. Bovendien zal voor de laatste drie termijnen veertien dagen van te voren gewaarschuwd moeten

worden. Zodoende zullen de banken beschermd kunnen worden tegen overmatig opvragen van geld.

Naast deze beschermende bepalingen ten bate van de kredietinstellingen moeten maatregelen genomen worden ten bate van handels- en nijverheidsondernemingen van particulieren of maatschappijen. De Brusselse Kamer stelt hier voor vijf betaaltermijnen, verdeeld over een vol jaar, waarbij geen verschil zal worden gemaakt tussen gewone en geaccepteerde wissels, aangezien de verplichting om te betalen door de omstandigheden onmogelijk werd gemaakt.

Nu zou het kunnen gebeuren dat personen, welke wissels te betalen hebben door de bijzondere omstandigheden in de onmogelijkheid verkeerden deze op tijd te betalen; talrijke aannemers van openbare werken, huizen die op uitvoer werken, en dergelijke kunnen voor dat geval komen te staan. Tegenover dezen zal het protest met zijn gerechtelijke gevolgen niet toegepast mogen worden, want intrekking der moratoire bepalingen moet geen tijdvak van eindeloze processen openen op een ogenblik, waar de koophandelsrechtbanken de handen toch al vol genoeg zullen hebben.

De Brusselse Kamer zoekt oplossing voor deze moeilijkheid langs de volgende weg. Het recht dat de trekker heeft om te doen protesteren blijft bestaan, maar het protest bestaat uit drie handelingen, namelijk vaststellen van de weigering om te betalen door een deurwaarder, registratie en openlijke bekendmaking, welke laatste twee handelingen van de overheid uitgaan.

De wetgever nu kan de schuldeiser niet beletten de weigering van betaling te doen constateren, maar wel kan hij, als voorlopige

maatregel, de registratie, met daaraan verbonden kosten en daaruit voortvloeiende bekendmaking opschorten, want men moet zorgvuldig vermijden dat mensen, wiens krediet door de gebeurtenissen aan het wankelen is gebracht, buiten hun schuld, de gevolgen ondervinden van deze tijdelijk moeilijkheden en hun toekomst in gevaar zien gebracht door een neerdrukkende procedure. Daarop moet dan ook iets anders gevonden worden, want het aanbieden en protesteren van wissels, welke zes maanden in portefeuille zijn gebleven, zou een ware ramp betekenen; deze zondvloed van opgestapelde wissels zou de meest hechte posities tot de ondergang brengen.

Om dit alles te voorkomen zou de Brusselse Kamer het registreren en openbaar maken bij een wet voor een jaar willen doen uitstellen, eerst daarna zouden alle protesten gepubliceerd kunnen worden, met dien verstande evenwel dat, zo de schuldenaar zich daartegen verzette, de rechtbank van koophandel een nieuwe termijn van uitstel zou kunnen toestaan. Deze maatregelen zouden zeker een blijk geven van voorzichtigheid en menselijkheid, dat niet alleen aan de debiteuren, maar ook aan de crediteuren, die toch zelf op hun beurt weer van anderen debiteuren zijn, ten goede zou komen. In ieder geval zouden bij deze wijze van liquidatie zij, die wissels geëndosseerd hebben, geheel buiten spel moeten blijven, al was het alleen maar daarom dat hij, die op de vervaldag de wissel behoorde aan te bieden, daartoe dikwijls in de praktische onmogelijkheid heeft verkeerd. In deze wordt het voorbeeld der Engelse bank gevolgd, welke de verantwoordelijkheid der endosseerders heeft vrijgelaten.

De Brusselse Kamer becijfert het verlies dat de Belgische portefeuille na opheffing van het moratorium zal lijden op 70 tot 75 miljoen frank, welke de Nationale Bank zou kunnen delgen, indien

de staat afstand zou willen doen van zekere rechten, die hij op de bankoperaties heeft. Deze rechten zijn een vierde van de winst boven 4 procent op het bankkapitaal, een vierde percent per haljaar over de gemiddelde biljettenomloop boven 275 miljoen en de inkomsten spruitend uit discontering en belening boven 3 ½ procent. Deze drie posten hebben aan de staat in 1913 bijna zestien miljoen frank opgebracht, maar de duurte van het geld zal deze som aanzienlijk vermeerderen. Wil de staat daarvan afstand doen, dan zullen de verliezen, voortkomend uit het buiten verantwoordelijkheid stellen der endosseerders, gedekt worden.

Vervolgens zal de rentestandaard van 5 ½ procent, welke ingesteld werd bij invoering van het moratorium dat, naar men toen meende, niet van lange duur zou zijn, verminderd moeten worden, waar het disconto van 6 procent op 3 augustus tot 4 procent, gedaald is en de bankkredieten 3 procent rente vragen.

Dit zijn in grote lijnen de zeer belangwekkende raadgevingen, welke de Brusselse Kamer bij een mogelijke opheffing der moratoire bepalingen meent te moeten voorstellen; het enige wat men hun zou kunnen verwijten is dat zij wel wat te weinig met de praktijk rekening houden en van het standpunt uitgaan, dat eenieder bij het weigeren van de betaling van zijn wissels op de vervaldag te goeder trouw is, hetgeen zeer zeker bij een groot aantal der betrokken personen niet het geval is.

Dat de Brusselse Kamer dit zelf gevoeld heeft, blijkt niet uit haar rapport, maar wel uit een antwoord, dat zij gegeven heeft aan de Duitse commissaris-generaal bij de banken. Deze had aan de vertegenwoordigers der voornaamste kamers van koophandel uit België de volgende vragen gesteld:

1° kan opheffing van het moratorium spoedig geschieden en welke zijn de wijzigingen, die aan de herstelde betalingswijze moeten aangebracht worden?

2° moeten er bijzondere rechtbanken worden ingesteld om de kwesties, welke over de opheffing kunnen rijzen, op te lossen?

Op de eerste vraag werd, geheel in de lijn van bovenstaande uiteenzettingen, geantwoord dat plotselinge opheffing van het moratorium een ware ramp zou betekenen. Maar – voegt het antwoord er aan toe – een wijziging der bestaande bepalingen zou nuttig zijn, wanneer er een werd toegevoegd, die debiteuren, welke kunnen betalen, zou verplichten de onvoldane op hen getrokken wissels te betalen.

Op de tweede vraag antwoordden de kamers, dat huns inziens de handelsrechtbanken, zoals deze nu werken, voldoende schijnen.

Uit dit alles blijkt wel dat de vraag der handhaving of opheffing van het moratorium in België er een is, welke niet zo gemakkelijk op te lossen zal zijn.